

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 1

Ocak/January 2026

TARİH NEDİR? DÜNDEN BUGÜNE TARİHÇİLİK VE GENEL TARİHÇİLİK WHAT IS HISTORY? HISTORIOGRAPHY AND GENERAL HISTORY: FROM PAST TO PRESENT

Enes KARASU*

Öz

Bu makale, tarihin ne olduğu, nasıl yazıldığı ve zaman içinde nasıl bir disiplin olarak geliştiği üzerine Ranke ve İbn Haldun'un farklı yaklaşımlarını karşılaştırarak modern tarihçiliğin temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Makale, tarihin sadece belgelerle yazılan nesnel bir disiplin olmadığını, aynı zamanda eleştirel bir bakış açısı, toplumsal yasaları anlama ve kültürel bağlamı değerlendirme gibi unsurları da içermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Makale, Annales Okulu gibi akımların, bu farklı yaklaşımları sentezleyerek dergi ve gazeteler gibi süreli yayınları birincil kaynak olarak kullanmasının, tarih yazımını nasıl zenginleştirdiğini açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ranke, İbn Haldun, Annales Okulu, Tarihçilik, Nesnellik, Belge Süreli Yayınlar

Abstract

This article presents the fundamental principles of modern historiography by comparing Ranke's and Ibn Khaldun's differing approaches to what history is, how it is written, and how it has developed as a discipline over time. The article emphasizes that history is not merely an objective discipline written through documents, but must also encompass elements such as a critical perspective, an understanding of social laws, and an appreciation of cultural context. The article explains how movements like the Annales School, by synthesizing these different

approaches and using periodicals like magazines and newspapers as primary sources, have enriched historiography.

Keywords: Ranke, Ibn Khaldun, Annales School, Historiography, Objectivity, Documentary Publications

Giriş

Şu ana kadar yapılan bütün tarih tanımlarına genel olarak bakıldığında bizler için kabul görmüş son yüzyıllara ait pek çok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlardan birisinden bahsedecek olursak eğer Leopold von Ranke, “Tarih, geçmişin gerçekte nasıl olmuş olduğunu göstermekten ibarettir.” Ranke’nin yaklaşımı, tarihin tarafsız ve belgelerle yazılması gerektiğini savunan “bilimsel tarihçilik” anlayışını temsil eder. Ranke’nin “1494’ten 1514’e kadar Latin ve Cermen Uluslarının Tarihi” adlı eserinin önsöz kısmında ise onun tarihsel yaklaşımı net olarak şekillenmiştir. Önsözde anlatılana göre Ranke, tarihin yorumlarla veya süslü anlatımlarla değil, *gerçeklerin olduğu gibi aktarılmasıyla* yazılması gerektiğini vurguluyor. Ona göre tarihçinin en temel görevi olayları süslemeden, abartmadan, gerçekten olduğu gibi aktarmak¹. Yani Ranke genel olarak olguları belgelere dayalı aktarmayı savunur.

Bu yaklaşım, tarihçiliğin yalnızca geçmişi kaydetmekle kalmayıp, toplumların değişim süreçlerini, insan davranışlarını ve neden-sonuç ilişkilerini anlamamıza yardımcı olduğunu gösterir. Belgelere dayalı çalışma sayesinde tarihçi, aktarımlarında nesnelliğini ve tarafsızlığını korur. Böylece tarih, sadece geçmişi anlamakla kalmaz; günümüzü yorumlamamıza ve geleceği şekillendirmemize de hizmet eder. Yapılan bu açıklamalar, tarih yazımında tarafsızlığın ve belgelere dayalı çalışmanın önemine dair temel bir öneri sunmaktadır.

İbn Haldun ise *Mukaddime*’sinde tarih yazımını yalnızca geçmiş olayları sıralayan bir “söylenti derlemesi” olarak görmekten çok, toplumsal olayların arkasındaki nedenleri, yasaları ve gerçekliği arayan eleştirel bir bilim olarak tanımlar. Ona göre tarihin yanlış yazılmasının başlıca nedenleri, taraf tutmak ve tek kaynağa güvenmek, kaynakların güvenilirliğini sorgulamamak, metinlerin anlamını doğru yorumlayamamak, gerçeği kavrayamamak ve dönem ile toplum

¹ Leopold von Ranke, *History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514*, trans. Philip A. Ashworth (London: George Bell and Sons, 1887), vi: “A strict representation of facts, be it ever so narrow and unpoetical, is, beyond doubt, the first law.”

koşullarını bilmemektir. İbn Haldun'un yaklaşımı, tarihçinin yalnızca olayları aktarmakla kalmayıp, toplumsal yasaları ve neden-sonuç ilişkilerini derinlemesine analiz etmesinin önemini vurgular.

Bu bağlamda Ranke ve İbn Haldun'un yaklaşımları, tarih yazımında hem belgelere dayalı nesnellik hem de toplumsal gerçekliği anlamaya yönelik eleştirel bakış gerekliliğini ortaya koyar. Her iki düşünür de tarihin yalnızca geçmişi kaydetmek değil, insanı ve toplumu anlamak için bir araç olduğunu göstermektedir.

“İbn Haldun, ön sözde kitabı kısaca tanıtır ve tarih ilminin öneminden bahseder. Girişte, tarih ilminin yazımında izlenen usüllerin araştırılması, tarihçilerin düştükleri hatalar ve bunların sebepleri gibi konulara değinir².”

İki düşünür arasındaki bir diğer önemli ayrım, tarihin seyrine dair felsefi bakış açılarındadır. Ranke, Hegel'in teleolojik tarih anlayışını, yani tarihin belirli bir hedefe doğru ilerlediği fikrini reddetmiştir. Ona göre, her çağ "Tanrı'ya yakındır" ve kendi içinde benzersiz bir değer taşır; bu nedenle hiçbir çağ bir diğerine göre üstün veya aşağı değildir. Bu, tarihin belirli bir çizgide ilerlemediğini, aksine her dönemin kendi koşullarında anlaşılması gerektiğini savunan "tarihsicilik" (historicism) anlayışdır. Buna karşılık, İbn Haldun, devletlerin ve medeniyetlerin yükseliş ve çöküşünü açıklayan döngüsel bir teori ortaya koymuştur. Bu teori, belirli bir döngü içinde tekrar eden olaylara dayanır ve toplumların belirli yasalar çerçevesinde hareket ettiğini savunur. Ranke, tarihin benzersiz bir olaylar dizisi olduğunu savunurken, İbn Haldun, tarihin arkasında tekrarlanan döngüsel kalıpların bulunduğunu ileri sürmüştür.

20. yüzyılda, E.H. Carr gibi tarihçiler Ranke'nin mutlak nesnellik iddiasına ciddi eleştiriler yöneltmiştir. “*Nesnel tarih yoktur*.”³ Carr, "Tarih Nedir?" adlı eserinde, tarihçinin "gerçekleri" seçmesinin, bir araya getirmesinin ve sunmasının bile kaçınılmaz bir yorum biçimi olduğunu savunmuştur. Bu eleştirel yaklaşım, tarih yazımının nesnel bir süreçten ziyade, tarihçinin değer yargıları, önyargıları ve kendi zamanının koşullarından kaçınılmaz olarak etkilendiği bir "anlam inşası" süreci olduğunu ileri sürmüştür. Bu bakış açısına göre, tarihçinin kendi bakış açısı, yazdığı metnin ayrılmaz bir parçasıdır ve salt, zamandan bağımsız bir nesnellik, gerçek dışı bir soyutlamadır. Bu eleştirel duruş, Ranke'nin tarih yazımına kazandırmayı amaçladığı bilimselliği tehlikeye atmaz; aksine, tarih disiplini daha sofistike bir epistemolojik temele oturtur. Zira

² İbn Haldun, *Mukaddime: I. Cilt*, yayına hazırlayan Dr. Arslan Tekin, genel yayın yönetmeni Ahmet İzci, editör İrfan Bülbül (İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, 2013), 10.

³ E. H. Carr, *Tarih Nedir?*, çev. M. B. Gürdal (İstanbul: İletişim Yayınları, 1987), 12.

mutlak nesnelliğin imkansızlığını kabul etmek, tarihçiyi kendi önyargılarını daha bilinçli bir şekilde sorgulamaya ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye iter. Bu durum, Ranke'nin metodolojik titizliği ile İbn Haldun'un eleştirel bakışının birleşimi için bir zemin hazırlar. Bu entelektüel zemin, 20. yüzyılda ortaya çıkan ve tarih yazımına yeni bir soluk getiren **Annales Okulu** gibi akımların da önünü açmıştır.

Annales Okulu

20. yüzyılda ortaya çıkan Annales Okulu gibi yeni tarih akımları, hem Ranke'nin hem de İbn Haldun'un entelektüel mirasını sentezleyen yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu okullar, Ranke'nin savunduğu gibi titiz birincil kaynak araştırması ve belge tenkidini terk etmemiş, aksine bu metodu daha da derinleştirmiştir. Ancak, belge havuzunu siyasi olaylarla sınırlamak yerine, İbn Haldun'un önerdiği gibi ekonomik, sosyal ve kültürel konuları da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Örneğin, Fernand Braudel'in *Akdeniz* üzerine yaptığı araştırma, siyasi ve diplomatik olayların ötesinde coğrafi, ekonomik ve sosyal faktörlerin uzun vadeli etkilerini inceleyerek, Ranke'nin metodolojik sınırlarını aşmış, İbn Haldun'un bütüncül yaklaşımına bir örnek teşkil etmiştir. Keza, resmi belgelere yansımaya hikayeleri, sıradan insanların deneyimlerini ve hatta kadınların yaşamlarını belgeleyen sözlü tarih gibi yeni alanlar da, Ranke'nin belgeci anlayışının eksiklerini tamamlayıcı bir işlev görmüştür. Bu gelişmeler, modern tarihçiliğin, ne sadece belgeye dayalı pozitivist bir disiplin ne de sadece teorik bir felsefe olduğunu; Ranke'nin titizliğini ve İbn Haldun'un eleştirel, bütüncül bakışını birleştiren hibrit bir bilim dalı olduğunu göstermektedir. Bu entelektüel gelişim, modern tarihçiliğin kullandığı kaynaklara ve metodolojiye de yansımıştır. Tarih disiplininin siyasi olayların ötesine geçerek toplumsal ve kültürel yaşamı da incelemeye başlaması, tarihçileri daha önce göz ardı edilen zengin birincil kaynaklara yöneltmiştir. İşte bu noktada, bir tarihçinin geçmişi daha bütüncül bir bakış açısıyla yeniden inşa etmek için dergi, gazete ve benzeri süreli yayınlardan nasıl yararlandığı sorusu önem kazanır.

Genel Tarih Üzerine

Bir tarihçi, geçmişi anlamak ve yeniden inşa etmek için dergi, gazete ve benzeri süreli yayınlardan çok yönlü bir şekilde yararlanır. Bu yayınlar, sadece olayların kronolojik kaydını tutmakla kalmaz, aynı zamanda dönemin ruhunu, toplumsal değerlerini, kültürel akımlarını ve

sıradan insanların gündelik yaşamlarını yansıtan zengin birincil kaynaklardır. Süreli yayınlar, bir toplumun kültürel evriminin canlı kanıtlarıdır. Dergiler, tarihçiye dönemin moda anlayışı, popüler sanat akımları, edebiyat zevki, cinsiyet rolleri ve sosyal normlar hakkında paha biçilmez bilgiler sunar. Reklamlar bile bir dönemin ekonomik yapısı, tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzı hakkında ipuçları barındırır. Örneğin, bir kadın dergisinin sayfalarında yer alan bir giyim reklamı, dönemin estetik anlayışını yansıtırken, aynı dergideki bir ev aletleri reklamı, o yıllardaki bir ailenin yaşam standartlarını ve beklentilerini gösterebilir. Müzik, sinema veya tiyatro eleştirileri, dönemin kültürel tartışmalarını ve entelektüel zeminini ortaya koyar.

Elbette, bir tarihçi bu kaynakları mutlak gerçekler olarak kabul etmez. Her süreli yayın, kendine özgü bir ideolojiye, siyasi duruşa veya yayın politikasına sahiptir. Bir gazete haberi, yayıncısının siyasi görüşlerine göre yanlı veya manipüle edilmiş olabilir. Bu nedenle, bir tarihçi tek bir yayına bağlı kalmak yerine, farklı görüşleri temsil eden birden fazla kaynağı karşılaştırmalı olarak incelemek zorundadır. Sansür ve otosansür gibi durumlar da göz önünde bulundurulmalıdır; bazı dönemlerde hükümetler tarafından kısıtlanan bilgiler, yayınlarda eksik veya gizlenmiş olarak yer alabilir. Tarihçi, bu sınırlılıkların farkında olarak, "haberler" ve "haberlerin ardındaki gerçekler" arasında ayırım yapma yeteneğini kullanmalıdır.

Sonuç

Tarih, sadece geçmiş olayların kronolojik bir kaydı değil, aynı zamanda toplumların ve medeniyetlerin neden-sonuç ilişkileriyle birlikte anlaşılması gereken bir bilim dalıdır. Bu bağlamda, Leopold von Ranke tarihin, belgelere dayanarak tarafsız bir şekilde yazılması gerektiğini savunurken, İbn Haldun olayların ardındaki toplumsal yasaları ve nedenleri eleştirel bir gözle incelemenin önemini vurgular. Bu iki yaklaşım, modern tarih yazımının temelini oluşturur. 20. yüzyılda, E.H. Carr'ın "Nesnel tarih yoktur" sözüyle Ranke'nin mutlak nesnellik iddiasına getirilen eleştiriler, tarihçinin önyargılarının ve dönemsel koşullarının tarih yazımını etkilediği gerçeğini ortaya koyar. Bu eleştirel duruş, **Annales Okulu** gibi yeni akımların, Ranke'nin titiz belge araştırmasını İbn Haldun'un bütüncül ve eleştirel bakışıyla birleştirmesinin önünü açar.

Bu sayede tarih, sadece siyasi olayları değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal yaşamı da inceleyen hibrit bir disipline dönüşür. Bu yeni yaklaşım, dergi ve gazeteler gibi süreli yayınları dönemin ruhunu anlamak için paha biçilmez birer birincil kaynak haline getirir. Ancak, tarihçi

bu kaynakları kullanırken, yayınların politik duruşları ve sansür gibi etkenlerin farkında olarak karşılaştırmalı bir analiz yapmak zorundadır.

KAYNAKLAR

Alternatif Politika, Cilt 7. Sayı 1. (Nisan 2015) Sayfa. 87-117

Carr, E. H. Tarih Nedir? Çeviren M. B. Gürdal. İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Feysel TAŞÇIER- , "TARİH YAZIMINDA NESNELLİK SORUNU: E.H. CARR VE POZİTİVİST TARİH ANLAYIŞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ" , Journal of History School (2025)

İbn Haldun. Mukaddime: I. Cilt. Yayına hazırlayan Dr. Arslan Tekin. Genel yayın yönetmeni Ahmet İzci, editör İrfan Bülbül. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.

Ranke, Leopold von. History of the Latin and Teutonic Nations from 1494 to 1514. Translated by Philip A. Ashworth. London: George Bell and Sons, 1887.
